Zachtmoedigheid en hardvochtigheid

Met het verstand was het al duidelijk. Vooral wat van de buitenkant van de mens is, wordt gewaardeerd, positief of negatief, en we vergeten gewoon dat de mens, jij en ik, zoveel meer zijn dan de buitenkant. De binnenkant is de dimensie van het hart, van mijn diepste verlangen, ook van de hoop en 'objectloos verdriet', van het geluk 'thuis'-te-zijn, onbestemd gevoel van oorsprong en zijn, van stilte én onrust, van aangeraakt worden door Liefde, door God, soms. Ik noem het de ruimte van 'mijn' ziel die tevens zo intiem, eigenlijk op een 'geheimzinnige' wijze, verbonden is met de buitenkant van mijn leven. Die buitenkant noem ik maar ter onderscheiding van 'ziel' persoonlijkheid, mijn lichamelijk en sociaal- psychologisch zichtbaar worden, mijn zintuiglijk waarneembare manifestatie.
Deze 'binnenkant' van het leven wordt vergeten, veronachtzaamd, ontkend, ook bespot. Althans we proberen het te vergeten, maar dat lukt niet, mij tenminste niet en die ervaring heb ik niet alleen. Door de drukte en bezigheden van elke dag wordt het heldere besef van de gelaagdheid van mijn zijn, wel weggedrukt, soms zo sterk dat het niet meer aanwezig lijkt te zijn.
En zo beoordelen we elkaar zo dikwijls positief of negatief naar uiterlijkheid, ook in het intermenselijk contact, zeker buiten de sfeer van vriendschap en van relationele intimiteit.
Contact hebben met een uiterlijk accent, lijkt zo langzamerhand de norm te worden.
Voor mij betekent dit dat je naar de ander niet zachtmoedig genoeg kunt zijn. Zachtmoedigheid is niet oordelen, is een gevoel van saamhorigheid, vanuit de eigen ziel ervaren dat ik en hij zo verschillend als persoonlijkheid, op dat 'diepere' niveau zielsgenoten zijn, eigenlijk hetzelfde zijn, van dezelfde oorsprong en ook verlangend naar die oorsprong 'terug te gaan'
Het 'heb je naaste lief als je zelf' verwijst hiernaar.
Als je deze *aanwijzing* voor leven opvat op het niveau van de persoonlijkheid dan is dit absurd. De naaste, die ander, bedreigt jou in je uiterlijk bestaan, houdt zich niet aan afgesproken maatstaven en vastgestelde ethische normen die we onderling hebben bepaald en in regels en wetten hebben vastgelegd en die zorgen voor 'gewapende vrede' op ons stukje aarde, in de maatschappij, binnen sociale verbanden. De naaste is eigenlijk je vijand, een kracht die jou (potentieel) bedreigt, waar je je tegen moet wapenen.
Het liefhebben van God is nog wel te begrijpen, zeker als je gelovig bent, maar je naaste?
In het Hebreeuws is het woord voor 'naaste' nauw verwant met het woord voor 'kwaad'. De naaste is dus hij die jou kwaad kan en misschien wel wil doen. De naaste en je vijand zijn dezelfde. Heb juist die vijand lief, wees zachtmoedig, oordeel hem ten diepste niet, ervaar dat alles wat zich hier van jou en hem toont fragmentarisch is, slechts een gemanifesteerd deel van wat elke mens in totaliteit is.
Hardvochtigheid heeft geen plaats in een werkelijke ontmoeting met een ander, met je naaste. Hardvochtigheid betekent immers dat je naar uiterlijkheid en gedrag oordeelt, gebruik maakt van wetten en regels die in wezen als doel hebben jouw uiterlijk zijn, jouw domein te beschermen. Hardvochtigheid is reductie van de ander tot datgene wat van hem uiterlijk zichtbaar werd in het verleden en tot zijn bedreigende aanwezigheid in het nu. Je projecteert dan je onlustgevoellens, je angsten, je dwang op die ander. Hoe subtiel ook. Door de vastgestelde regels, aangevuld met wat voor jou goed en niet goed is, dwing je de ander zich uiterlijk te tonen in een door jou vastgestelde wijze waarvan de grenzen door jou zijn bepaald. Dit maakt ontmoeting met de ander voorwaardelijk. Uiterlijk is zo weliswaar een veilige context vastgesteld, maar deze verhindert een relatie op zielsniveau die zich nu eenmaal in vrijheid wil uitdrukken. De liefdevolle mens is daarom de zachtmoedige, want hij ontmoet de ander vanuit het hart en is open voor het geheim van de ander dat verborgen is 'achter' zijn persoonlijkheid. De hardvochtige mens is niet per se slecht, maar ontmoet de ander vanuit het hoofd en met subjectief 'gevoel', dus op het niveau van de persoonlijkheid, waardoor de kans op een echt zielscontact klein is.
Ik moet hier denken aan het verhaal van Ismaël de zoon van Abraham en Hagar. Ismaël drijft de spot met Isaak, want het is toch onmogelijk dat Isaak komt, zich uitdrukt in de uiterlijke wereld. Zelfs zijn moeder Sara, 100 jaar, lacht ongelovig. Voor mij heeft Isaak met 'ziel' te maken en Ismaël met 'persoonlijkheid'. Zij zijn een 'verticale' eenheid en moeten samengaan. Maar het is de persoonlijkheid, Ismaël, die deze eenheid doorbreekt en deze niet wenst. De persoonlijkheid gaat als het ware 'voor zichzelf', maakt zich los van die andere kant en dus ook van God. Er is natuurlijk een wezenlijk verschil tussen 'lachen' om een wonder en het 'bespotten' van de doorbraak van de ziel.

Wat in ons eigenwijze verstand niet kan, dus een wonder zou zijn, geeft de reactie van lachen. Dat is ook de kern van de humor, de verwoording van onverwachte en onmogelijk samengaan van gebeurtenissen. Maar Ismaël spot, en wijst het wonder af en breekt zo met de ziel, 'zijn' ziel.
Hij verdraagt zijn innerlijkheid niet, want hij wil zelf baas zijn over zijn leven. Hij wil vrij zijn, niet gebonden zijn aan een deel van zichzelf.
En zijn we dat niet allemaal ook, niemand uitgezonderd? Wij zijn allemaal Ismaël. Daarom wordt hij in de woestijn gestuurd. Niet door een straffende, hardvochtige God, maar door zijn eigen hardvochtige opstelling. Hardvochtig omdat hij door uiterlijke gerichtheid, wensen en normen, zijn eigen ziel ontkent. De persoonlijkheid wijst die zielsdimensie af, houdt er geen rekening mee, wordt eigen baas. Voor mij erg herkenbaar in mijn leven en dat wat ik zo om mij heen meen te kunnen opmerken.
Woestijn is een beeld dat wil zeggen dat we daar doorheen moeten trekken, dat we op weg zijn, ons er niet werkelijk met geheel ons wezen 'thuis' zijn. We zijn daar niet thuis, maar kunnen de illusie hebben er wel thuis te zijn. En die illusie kan hardnekkig zijn, we willen graag ergens thuis zijn, en ons verstand maakt ons maar al te graag wijs thuis te zijn in de woestijn. Hardnekkigheid wil eigenlijk zeggen dat het hoofd (verstand) niet wil buigen en nederig haar eigen beperktheid van kennen en inzicht wil erkennen. Woestijn is daarom een mooi beeld. Een woestijn is overigens niet alleen een onherbergzame vlakte van zand, wind en hitte, maar kent ook de mooiste oases. En in zo'n oase is het (uiterlijk) leven tijdelijk, misschien wel gedurende hele uiterlijk levenstijd goed, vol aardse rijkdom en genieting.
Al te gemakkelijk wordt in een oase een genoeglijk beweegloos leven geleid, ondanks alle drukke activiteit van onze bezigheden. Maar het is rusten, want we komen niet verder, zijn niet op weg door de woestijn naar een nieuwe verbinding met 'onze' ziel, en daarmee met God. Maar er zijn ook dorre plaatsen in de woestijn zonder rijkdom aan 'aardse goederen' en ook daar kan Ismaël rusten, niet doortrekken, maar alleen bezig zijn aardse goederen door uiterlijk (dikwijs tevergeefs) voorspoed na te streven. Dat trekken door de woestijn is dus een geestelijke innerlijke reis. Ismaél loopt het gevaar zelfingenomen te worden in het eerste geval of neerslachtig als zijn welvaart streven om welke redenen dan ook vruchteloos blijft in het tweede geval. En zowel zelfingenomenheid als neerslachtigheid leidt tot een negatieve opstelling t.o.v. de ander. Teveel rijkdom van 'aardse goederen' veroorzaakt maar al te vaak gehechtheid aan die rijkdom en behoefte aan zekerheid om die te behouden en uit te breiden. Ook tot hoogmoed omdat het eigen leven volgens de geldende, uiterlijke normen geslaagd wordt geacht, als beter wordt gezien dan dat van vele anderen. Neerslachtigheid kan eveneens leiden tot een negatieve houding naar de ander, zeker naar hen die 'geslaagd' zijn. De gehechtheid aan 'aardse goederen' blijft dikwijs verborgen aanwezig en wordt zichtbaar in de afgunst over de uiterlijke welvaart die jij ontbeert en de ander wel bezit.
Verdwalen in de woestijn is ergens tot stilstand komen en daar blijven toeven. Niet meer op weg zijn naar eenheid met de ziel, naar verbinding met God.
Ismaël - zo vertelt de overlevering- komt dan in een toestand van watergebrek, hij heeft ook geen voedsel meer, heeft geen ontmoeting. Hij hongert en huilt. En dan stuurt God een bode, een engel, en deze begeleidt Ismaël naar een bron. Dus God hoort Ismael huilen en dan is daar meteen de zachtmoedigheid van God, ondanks de spot van Ismaël, ondanks al zijn vijandschap. Mooi is om te weten dat de naam Ismaël betekent 'God heeft gehoord'.
De bron is dan de plaats waar weer verbinding mogelijk is met de oorsprong van het uiterlijk leven, dus met de ziel en God.
Natuurlijk moeten we dat hongeren en huilen niet letterlijk opvatten. Hongeren heeft in dit diepe verhaal geen aardse betekenis, maar het is de honger van en naar de ziel en naar God. Verlangen dat in het hart opkomt om naar 'thuis' terug te mogen gaan, om thuis te komen. Ismaël huilen is geen huilen uit zelfmedelijden vanwege de beklagenswaardige situatie waarin hij uiterlijk in terecht is gekomen. Uiterlijk kan het hem zelfs in een oase heel goed gaan. Nee, dit huilen is een uiting van 'berouw in het hart', bijna een positief gebed van dat verlangen om nederig en onverdiend 'terug te mogen komen'. Berouw is een hartskwaliteit. Zelfmedelijden een kwaliteit van de persoonlijkheid, een spijtig gevoel van 'te doen hebben met jezelf', dus gericht op jezelf.
Honger hebben doet ook de gedachte van vasten opkomen en de betekenis ervan. Vasten is niet een gebrek aan voedsel die je gedwongen krijgt door armoede of een bewust afzien van voedsel op grond van egocentrische motieven. Motieven als: vasten omdat ze zijn voorgeschreven door je religie (vrome

huichelarij), of vasten is goed voor ‘lijf en leden’, voor je gezondheid, of misschien vasten omdat je daardoor door een ander geprezen of als bijzonder gezien wordt.
Honger door vasten heeft vooral als dieper motief om de *gehechtheid* aan eten en drinken, meer algemeen aan ‘aardse goederen en genietingen’, te ervaren en te ‘overwinnen’, dat wil zeggen te laten transformeren tot een honger naar God. Vasten is niet gericht tegen aardse goederen of tegen de genieting ervan, wel aan de gehechtheid eraan die je doen verdwalen in een thuisloos huis in de woestijn.
Dit alles doet ook denken aan de parabel van ‘de verloren zoon’ in het nieuw testament.
Ook daar de zoon die het hemelse ‘vaderhuis’ verlaat, alle hemelse goederen meeneemt, maar deze verspeelt en verkwanselt door geheel op te gaan in de uiterlijke wereld. De verbinding met het vaderhuis is verbroken. En dan ervaart hij te staan met lege handen, hij eet aards voedsel van en met de zwijnen, heeft honger en herinnert zich dan zijn Vader, de oorsprong waarvan hij wegtrok en die hij verloochende en achter zich liet. De honger van de verloren zoon is honger naar zijn hemels thuis. Hij heeft berouw, en wordt door zijn berouw terug getrokken naar de Vader, nederig en weinig eisend alleen vragend en biddend. En zijn Vader komt hem *tegemoet* in blijdschap en zachtmoedigheid. Geen enkele hardvochtig of berispend woord, alleen vreugde, blijdschap en liefde. Je bent terug, en daar gaat het om!

En zo ontmoeten we elkaar hier in de woestijn van het leven als Ismaël en Ismaël, of als verloren zoon en verloren zoon. De uiterlijke omstandigheden van de een of de ander doen er niet toe. We zijn beiden zoekers, beiden in diepste wezen hongerig naar één worden met de ziel en naar een hernieuwde verbinding met God.
Ontmoeting die hongerig maakt, kan alleen als er zachtmoedigheid is, als er beleving is op het niveau van het hart. Als alle belemmeringen van regels en normen, van onlust en angsten voor elkaar, als hardvochtigheden zijn wèg geweken, is daar doorheen de uiterlijkheid een gemeenschappelijke ruimte van mede-lijden.
Mede-lijden, niet in de zin van sentimentaliteit of elkaar ‘invoelend begrijpen’, maar in de betekenis van de herkenning over en weer van honger naar dezelfde bron, God. De bron die zelf oorzaak is van de heilzame geestelijke honger. Dan is er innerlijke samen-stilte, weinig woorden en geen opgedrongen hulp en activiteit over en weer. De honger wordt niet door eigen activiteit gewekt, maar als genade gegeven.
Ontmoeting is ‘goed’ als ze deze honger toelaat en Hem op Zijn wijze laat doen.

Paul Horbach